

NÁLEZ RUKOPISU EUROPAE LUMINA A KOMENIAN V NORRKÖPINGU

BLANKA KARLSSONOVÁ

I

FINSPOGSKÉ SBÍRKY V NORRKÖPINGU¹

V 17. století přišel do Švédska rod De Geer. Bohatý kupec z Amsterdamu Louis De Geer (1587-1652) ze staré brabantké šlechty koupil pozemek a podnik Fingspong² a usadil se v roce 1627 v Norrköpingu. De Geerův druhý syn Louis (1622-1695) položil základy k zámku Finspong.

Dějiny Finspogských sbírek začínají soukromou knihovnou Louise De Geera staršího, avšak vlastním zakladatelem Finspogské knihovny byl vrchní správce Louis De Geer (1705-1758), jenž první knihy uspořádal. Vznikl ručně psaný katalog, který zahrnoval 6567 děl v 8000 svazcích. Knihy byly rozděleny do deseti oddělení a podle formátu. Každá kniha byla opatřena oválným razítkem se znakem De Geerů a s textem "Bibliotheca Finspogiensis". Rukopis katalogu je uložen v Královské knihovně ve Stockholmu pod signaturou U 290 "Finspång Boh-Sahl" 1757.29.sept.1747, Lovis De Geer.³

Ke druhé katalogizaci došlo, když byl majitelem knihovny kapitán Carl Edvard Ekman, který v roce 1856 zakoupil podnik i nemovitost Finspong. Ekman zaměstnal Bernarda Lundstedta z Královské knihovny ve Stockholmu, aby uspořádal systematický katalog podle dobových klasifikačních principů. Vznikl i lístkový abecední katalog, který je dodnes

¹ Soukromá sbírka Louise De Geera ze 17. století, která se rozrostla do Fingspogské zámecké knihovny – jejich 35 000 knih bylo zakoupeno v roce 1904 městem Norrköping.

² Zpracování železa, výroba mosazi a zbraní.

³ Uvedená fakta o knihovně a rodině De Geerů jsou z bohaté odborné literatury švédských badatelů - E. W. Dahlgren: *Louis de Geer I, II*, Uppsala 1923; Ö. Bergman: *Finspongs slottsbibliotek*, Norrköping 1981; H. Frykenstedt: *Jean Jacques och Aurora Taube de Geer, Svenska humanistika Förbundet* 1987; B. Helmfrid: *Femtio års författarskap*, (50 let bádání a vydávání, tištěné práce v letech 1936-86, doplněné do roku 1990), *Utsikt från Holmentorget*, Norrköping 1989 (letos vydal B. Helmfrid nejnovější výsledky svého bádání o L. De Geerovi v Norrköpingu).

zachován. Tištěný katalog Bernarda Lundstedta vyšel v roce 1883 a počet titulů dosáhl 35 000.⁴

Sběr knih pokračoval dále až do roku 1904, kdy byla celá Finspungská knihovna zakoupena městem Norrköping. Dnes jsou sbírky uloženy v budově Norrköpingské městské knihovny.

OBSAH FINSPONGSKÝCH SBÍREK

Soukromá i firemní knihovna podniku Finspong zahrnuje oddělení následujících oborů: práva, ekonomie, řemesel, technologie, komunikace, námořnictví, válečnictví, matematiky, přírodních věd, literatury, historie, geografie a topografie, botaniky, hudby aj.

Zvláště vzácné je oddělení rukopisů a inkunábulí,⁵ které zahrnuje padesát titulů. Většina knih je v němčině, francouzštině, holandsštině a švédštině. Zvláštní pozornost zaslouží tzv. *Pompa funebris*: 12 metrů dlouhá a 28 centimetrů široká řada obrazů (mědirytin) přilepených na tkanivu zobrazující pohřební procesí v Bruselu 29. prosince 1558 – pohřeb císaře Karla V. Zlato a barvy jsou dobře zachovány. Tisk byl proveden u Christophera Plantina v Antverpách roku 1559. Text je v latině a v němčině. Podobný exemplář neexistuje na celém světě.

V oddělení botaniky je zachováno 13 titulů v originále od Carla von Linné.

Hudební oddělení obsahuje unikátní rukopisy notového materiálu, který je žádan v zahraničních objednávkách k zapůjčení.

Jistá část válečné kořisti ve Finspungských sbírkách pochází z Českého království – *CHRONICARUM LIBER* Hartmanna Schedela: kožená vazba s uzávěrem a mosazným kováním, 2500 dřevořezů od mistrů M. Wolgemuta a H. Pleydenwurffa zdobí dílo. Na fóliích CCXXXIverso a CCCXXXrecto je *Nejstarší pohled na Prahu*, na fólii CCXXXIrecto náš Karel IV. Kniha byla tištěna u A. Kobergera v Norimberku 1493 a uvnitř je uvedeno, že patří olomouckým jezuitům: "Collegium Olomoucense Societatis Jesu", Andreas Johannis, 1604.

Finspungské sbírky jsou bohaté na vzácná bohemika, jako například: *ZISKA, LE REDOUTABLE AVEUGLE, CAPITAINE... DES BOHEMIENS EVANGELIQUES DANS LE PENULTIÈME SIÈCLE AVEC L'HISTORIE DES GUERRES...*, Leide 1685; *AUREA BULLA CAROLI IV...*, Frankfurt 1658 a disertační práce M. Rummelina *DISSERTATIONES AD AUREAM BULLAM CAROLI IV...*, Stuttgart 1604.

⁴ B. Lundstedt: *Katalog öfver finspungs bibliotek*, Stockholm 1883 (katalog má 736 stran).

⁵ Termín ve Švédsku: knihy tištěné před rokem 1523.

V oddělení teologie je zachována *Kralická bible* z roku 1613 pod titulem "bible v böhmsčine".⁶

KOMENSKÉHO KNIHY – KOMENIANA – ZACHOVANÉ VE FINSPOGSKÝCH SBÍRKÁCH POD JMÉNEM J. A. COMENIUS

Knihy se dostaly do knihovny většinou jako Komenského dary L. De Geerovi, zejména v době Komenského pobytu v Elbingu (dnes polské město, tehdy patřilo Švédsku), kde v letech 1642-1648 pracoval pro Švédsko.

Známa komeniana ve Finspogských sbírkách:

11 knih (viz seznam dále),⁷

1 rukopis ve francouzštině, překlad Komenského díla, pravděpodobně na žádost L. de Geera, který neovládal latinu: *L'Avis de Neufeld sur le livre intitulé "Le Jugement de la Reigle de Foi par Valérien La Grand"*. Vb, 4:0, 17. století.

Následující soupis uvádí jen tituly děl a bibliografické údaje.⁸

1. IANUA

I. A. COMENII IANUA AVREA RESERATA Linguae Latinae Cum Indice locupletissimo. LVGD.[UNI] BATAVOR.[UM] Ex Officina Elseviriorum MDCXLI [= 1641]. 16:0. Prg. [8] 191 [231] pp.

ZÍBRT 19012, Brno UK, Praha UK, SOUPIS 262. LUNDSTEDT 3686 – s. 158.

2. IANUA

J. A. COMENII JANUA LINGUARUM RESERATA QUINQUE-LUNGUIS. Sive compendiosa Methodus LATINAM, GALLICAM, ITALICAM, HISPANIAM & GERMANICAM Linguam perdiscendi, Sub Titulis centum, Periodis mille comprehensa; & Vocabulis bis mille ad minimum

⁶ Na CHRONICARUM LIBER a na českou bibli mě upozornil knihovník Örjan Bergman.

⁷ *Uvedených jedenáct komenian jsem srovnala a popsala v samostatném spise, který vyšel poprvé švédsky v roce 1992 (Jan Amos Komenský / Comenius i Finspongssamlingen, Norrköpings stadsbibliotek I, Norrköping 1992), dále v odborných člancích švédského i českého odborného tisku (viz např. Kända och okända komeniana i Finspongssamlingen, Nordisk tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen 81, 1994).*

⁸ Literatura: Č. ZÍBRT – J. Volf: *Bibliografie české historie V*, Praha 1912; SOUPIS děl J. A. Komenského v československých knihovnách, archívech a muzeích (red. E. Urbánková), Praha 1959; SEZNAM děl J. A. Komenského zachovaných pouze v zahraničí (zprac. B. Brtová a S. Vidmanová), *Studia Comeniana et Historica*, 1978, č. 8, s. 123-228; B. LUNDSTEDT: *Katalog öfver finspongs bibliotek*, Stockholm 1883.

Zkratky: a – recto – 1. strana fólie, b – verso – 2. strana fólie, fol – fólie, lit. – lisen – malý, NM – Národní muzeum, PMJAK – Pedagogické muzeum J. A. Komenského, pp. – paginae – strany, Prg – pergamenová vazba, s. a. – bez roku, s. l. – bez místa, UK – Univerzitní knihovna, Vb – vlašská jednoduchá vazba.

aucta. Cum quintuplici Indice. A NATHANAELE DUESUO, In Idioma Gallicum & Italicum translata, & in hac Tertia Editione accurate emendata atque correcta. Cum interpretatione Hispanica G. R. Amstelodami Apud Ludovicum & Danielem Elzevirios. MDCLXI [= 1661]. Cum gratia & privilegio Sacrae Caesareae Majestatis. 8:0.

ZÍBRT 19078, SOUPIS 307, Bratislava UK, Brno, Praha NM, PMJAK, UK, Strahov, Pferov, Olomouc, Uh. Brod. LUNDSTEDT 3460 – s. 149.

3. IUDICIUM

[J. A. COMENIUS] JUDICIUM De Judicio VALERIANI MAGNI MEDIOLANENSIS SUPER CATHOLICORUM ET A catholicorum Credendi Regula Sive ABSURDITATUM ECHO Authore ULRICO de NEUFELD, Amsterodami, Anno 1664, 12:0 Prgb. [284] pp./ s. t./ Fol A 8 – S 8.

ZÍBRT 20194, SEZNAM 47, Kraków, Paris, Wrocław, Prag-mikrofilm. LUNDSTEDT 948 – s. 54.

4. IUDICIUM

[J. A. COMENIUS] Judicium ULRICI NEUFELDI DE FIDEI CATHOLICAE REGULA CATHOLICA, ejusque CATHOLICO USU Ad VALERIANUM MAGNUM, Omnesque CATHOLICOS, AMSTERODAMI M DC XLV. [= 1645] 12:0, 216 pp, Pb.

ZÍBRT-BRAMBORA 54-55, SEZNAM 48. LUNDSTEDT 952 – s. 54 (Lundstedt uvádí Rotterdami jako místo vydání!).

5. METHODUS

LINGVARUM METHODUS NOVISSIMA, Fundamentis Didacticis solide superstructa: Latinae linguae exemplo realiter demonstrata: Scholarum usibus jam tandem examussum accomodata: Sed & in super aliis studiorum generibus magno usu accommondanda. Ante tamen Eruditorum judicio publico exposita, serijsq, ac severis Censuris submissa a JOHANNE COMENIO MORAVO. s. l., s. a., ale 18stránková dedikace L. De Geerovi je datovaná v Elbingu 1648. 8:0 Prg [54] 608 [30].

ZÍBRT 19983, SOUPIS, Brno, Praha, Martin, Kremnica, B. Štiavnica. LUNDSTEDT 3462 – s. 149 (podle Lundstedta jde o velmi vzácný exemplár prvního vydání).

6. ORBIS

JOH. AMOS COMENII ORBIS SENSUALIUM PICTUS Hoc est: Omnium fundamentalium in mundo rerum & in vita actionum, Pictura & Nomenclatura. Editio auctior & emendatior; cum Titulorum juxta atq. Vocabulorum Indice. Die sichtbare Welt. Das ist: Aller vornehmsten Welt-Dinge/ und Lebens Verrichtungen/ Vorbildung und Benamung. Aufs neue aufgelegt/ und an viel Orten verbessert: neben einem Titel- und Woerter- Register. Cum Gratia/ Privil. Sac- Caes. Majestatis, & Sereniss. Electoris Saxonici. NORIBERGAE Sumtibus MICHAELIS & JOANNIS FRIDERICI ENDTERI ANNO Salutis M DC LXXIV [= 1674]. Dřevorezy. 8:0 [16] 315 [109], Prg.

SOUPIS 574, Praha UK. LUNDSTEDT 3688 – s. 158.

7. REVELATIONES

De Principis Transylvaniae ruina (ejusque occasione de libro Lux in Tenebris) Iudicium amici ad amicam. [1658] [8] = fol. A – A4. 4:0, sešité, nikoliv svázané. In fine leguntur verba Dabam mense Januario... 1658.

ZÍBRT 21769, SOUPIS 735. LUNDSTEDT 188894 – s. 730.

8. REVELATIONES (dva tituly v jedné vazbě z 18. století)

HISTORIA REVELATIONVM Christophori Kotteri, Christinae Poniatoviae, Nicolai Drabicij. & quae circa illas varie acciderunt, usqve ad earundem Anno 1657 publicationem, & post

publicationem, In conspectu Dei & Ecclesiae posita fidei testificatione ejus qvi (Deo ita disponente) omniumistorum auptotes, collector, conservator, editorqve fuit. Anno M.DC.L.IX. [= 1659] 4:0 Vb (SOUPIS 736).

CONTINUATIO Historiae Revelationum NICOLAI DRABICII ab Anno 1659 ad 1663. 4:0 Vb Fol A-D2a,b 28 pp (SOUPIS 739).

ZÍBRT 212338, 21452, 21442, Bratislava, Brno, Praha, Přerov, Uh. Brod, SOUPIS 736 a 739. LUNDSTEDT 18896 – s. 730.

9 REVELATIONES

LUX E TENEBRIS, novis radiis aucta. Hoc est: Solemnissimae Divinae REVELATIONES, in usum seculi nostri factae. Qvibus I. De Populi Christiani extrema corruptione lamentabiles qverelae instituntur. II. Impaentibusqve terribiles Dei plagae denuntiantur. III. Et qvomodo tandem Deus (deleta Pseudo-Christianorum, Judaeorum, Turcarum, Paganorum & omnium sub Caelo Gentium Babylone) novam, vere Catholicam, donoru Dei luce plene coruscante Ecclesiam constituet; et qvis jam status ejus futurus sit ad finem usq; seculi, explicatur. Per immissas Visiones, & Angelica Divinaqve alloqvia, facta I. CHRISTOPHORO KOTTERO SILESIO, ab Anno 1616, ad 1624 II. CHRISTINAE PONIATOVIAE Bohemae, Annis 1627, 1628, 1629, III. NICOLAO DRABICIO MORAVO, ab Anno 1638, ad 1664 Cum privilegio Regis Regum, & sub favore omnium Regum Terrae, recudendi hac ubiudi gentium, donec omnia reddantur nota omnibus sub Caleo populis & lingvis. M DC LXV [1665]. s. a., Vd [4] 28 pp, 92, 3-48, 168, 164, 198, p 185-477, 478-508, 55, 30 pp.

SOUPIS 740, Bratislava, Brno, Praha. LUNDSTEDT 18891 – s. 730.

10. VESTIBULUM

VESTIBULUM Latinae Linguae Rerum & Linguae cardines exhibens (ad ledes Methodi Linguarum novissima concinnatum). [authore Joh. Comenio] For=Thur Der Lateinischen Sprache. s. l. a Lit. [Lesnae, typis Danielis Vetteri 1649] 8:0 Prg Fol A8 – D8, A8 – H8, I8 – L3b, A – E3b [302].

ZÍBRT 18905:1647, SEZNAM 83, Gdańsk. LUNDSTEDT 3690 – s. 158.

11. VINDICATIO FAMAE

VINDICATIO FAMAE ET CONSCIENTIAE JOHANNIS COMENII, a Calumniis NOCOLAI ARNOLDI, Poloui, S. Theologikae Professoris Franequerani. Cum exhortatione ad meliora: & super editionem libri LUX IN TENEBRIS informatione. LUGDUNI BATAVORUM, Ex officina HENRICI VERBIEST. MDCLIX [= 1659] 4:0, sešité, nikoliv svázané, 80 pp.

ZÍBRT 21427, 22998, SOUPIS 849, Praha – UK – fot. LUNDSTEDT 18892 – s. 730.

SHRNUTÍ I. ČÁSTI

V 17. století přišel do Švédska z Amsterdamu rod De Geerů a usadil se v Norrköpingu. Druhý syn bohatého kupce Louise De Geera položil základy k zámku Finspong.

Dějiny Finspongsckých sbírek začínají soukromou knihovnou L. De Geera staršího, ale vlastním zakladatelem Finspongscké zámecké knihovny byl vrchní správce Louis De Geer, který první knihy uspořádal (1747). V roce 1883 byl hotov tištěný katalog zpracovaný B. Lundstedtem. Finspongscká knihovna zůstávala zachována na zámku a rozrůstala se během gene-

rací jejích majitelů. V roce 1904 koupilo město Norrköping celou knihovnu – 35 000 knih, které jsou dnes v budově Norrköpingské městské knihovny. Finspöngská knihovna obsahuje rukopisy, inkunábule a vzácná bohemika, například *Kralickou bibli*.

Jan Amos Komenský přišel do Švédska v srpnu 1642 a zanechal své stopy ve Finspöngských sbírkách – jedenáct knih tištěných za jeho života a jeden rukopis ve francouzštině (překlad latinského díla J. A. Komenského). Tato díla jsou zařazena v různých oddílech knihovny pod jménem J. A. Comenius.

II

TŘI ANONYMNÍ PRÁCE – RUKOPIS A DVĚ TIŠTĚNÁ DÍLA – NALEZENÉ A OZNAČENÉ JAKO DÍLO J. A. KOMENSKÉHO

Komenského práce pro švédskou školní reformu probíhala v letech 1642–1648. Přišel z Anglie s rozsáhlými pansofickými plány, s myšlenkou na veliké dílo, které se postupně rozrostlo v sedm knih pod názvem *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica*. Přátelé z Anglie psali nepřetržitý proud otázek o pansofii, a tak Komenský vydal v roce 1643 v Gdaňsku skicu pansofie *Pansophiae diatyposis* a pokračoval na již výše jmenovaném díle *De rerum...* První díl (později známý jako *Panegersia*) byl dokončen v Elbingu, kde Komenský žil v době švédského období 1642–1648, a zaslán příteli Hartlibovi pod názvem *Excitatorium universale*. Švédská strana ovšem žádala na Komenském napsání učebnic, což bylo splněno. Když potom v roce 1646 Johannes Matthiae dostal za úkol vypracovat školní stanovy ve Švédsku, napsal je podle systému Jednoty bratrské, který byl vypracován právě Komenským.

KOMENTÁŘE KE TŘEM ANONYMNÍM DÍLŮM, KTERÉ BYLY NALEZENY VE FINSPÖNGSKÝCH SBÍRKÁCH A OZNAČENY JAKO DÍLA KOMENSKÉHO

V úvodu jmenované dílo *De rerum...* (*Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*) bylo vydáno za Komenského života, ale jen první dva díly. Zbýlých pět zmizelo a bylo nalezeno až v roce 1934 D. Čyževským v archivu dětského sirotčince v Halle v Německu. Zjistilo se však, že rukopis nebyl psán rukou Komenského, že jde o opis pořízený po jeho smrti. V roce 1966 vyšlo dílo jako celek v originálním jazyce – v latině (I. *Panegersia*, o všeobecném probouzení, II. *Panaugia*, o všeobecném světle, III. *Pansofia*, vševěda, všeobecná moudrost, IV. *Pampaedia*, o všeobecném vzdělání, V. *Panglottia*,

o stycích mezi národy pomocí moudrého pěstování jazyků, VI. *Panorthosia*, o všeobecné nápravě, VII. *Pannuthesia*, o všeobecném povzbuzování). V roce 1992 vyšlo dílo v českém překladu. *De rerum...* má přibližně 1500 stran a je to Komenského životní dílo. Rukopis, který jsem našla ve Finspungských sbírkách, má 22 stran a je sešitý jako sešit formátu A5. Je to předmluva k celému dílu: *Europae lumina (Světlu Evropy)*, kde se Komenský obrací ke všem učeným mužům Evropy s přáním, aby dílo četli se zájmem a aby pokračovali v rozsvěcování světla znalostí. *Europae lumina* obsahuje i náčrt celého díla a vysvětlení hlavních myšlenek jednotlivých knih.

Poslední dvě stránky rukopisu obsahují dedikaci třem královstvím Evropy, respektive výzvu k nim. V tištěném vydání z roku 1966 je zařazena na konci díla.

Druhé a třetí z děl zařazených v knihovně bez udání autora jsou: *Pansophiae diatyposis*, výše komentované dílo, první vydání náčrtu *Pansofie*, a *Angelus pacis (Anděl míru)* politický spis Komenského z jeho holandského období, protest proti válce mezi Anglií a Nizozemím.⁹

DE RERUM HUMANARUM EMENDATIONE CONSULTATIO CATHOLICA

Rukopis zařazený v oddělení/katalogu Finspungských sbírek Politika I. všeobecná. Rukopis označuji názvem FINSPONGSKÝ EXEMPLÁŘ či FINSPONGSKÝ RUKOPIS (dále jen FR) a srovnávám s tzv. "Hallským rukopisem" (vyd. tiskem, dále jen H-1966).

Srovnávání FR a H-1966:

FR – objeven v Norrköpingu 1992, poprvé tiskem 1993.¹⁰

Titul FR – De rerum humanarum Emendatione CONSULTATIO CATHOLICA ad Genus Humanum. Ante alios vero Ad Eruditos Europae. rukopis, 4:0, sešit, [22] pp.

LUNDSTEDT s. 517, odd. POLITIK.ALLMÅN, věda o státě.

Titul H-1966 – De rerum humanarum emendatione CONSULTATIO CATHOLICA, ad Genus Humanum Ante alios vero Ad Eruditos Religiosos, Potentes EUROPAE, Pragae MCMLXVI, v královské knihovně ve Stockholmu pod sign. 67F/136.

⁹ Tato "anonymní" díla jsem popsala a vyložila ve druhém díle svého spisu *Jan Amos Komenský / Comenius i Finspongssamlingen, Norrköpings stadsbibliotek II* (Norrköping 1993) a později v odborných člancích švédsky i česky: J. A. Comenius och Sverige, *SPOV*, 18-19, 1993; J. A. Komenský ve finspungských sbírkách norrköpingské městské knihovny, *Theologická revue* 1993, č. 5; Kända och okända komeniana i Finspongssamlingen, *Nordisk tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen* 81, 1994.

¹⁰ Viz literatura uvedená v poznámce 9.

FR má 22 stran. 18 stran je *Europae lumina*, 2 strany dedikace triu království, jak je výše uvedeno. Na obálce sešitého rukopisu je titul *De Rerum...* a razítko rodiny De Geerů z první katalogizace a dole je razítko Ekmanovo z druhé katalogizace. Razítka a zařazení díla pod písmenem D (*De rerum*) dokazuje, že Švédové od první katalogizace v 18. století nevěděli, kdo je autorem díla.

Na základě srovnávání obou verzí *Europae lumina*, FR s originálními dopisy Komenského a na základě rozboru textu jsem došla k následujícímu:

Začátky textu *Europae lumina* ve FR a H-1966 jsou téměř totožné, slovo od slova. FR vypadá jako konečný čistopis psaný pro De Geera, anebo jako Komenského první myšlenky, jež tak zůstaly i v konečné podobě. To se týká pouze začátku. Víme totiž, že Komenský na svém *De rerum...* pracoval celý život, neustále texty přepracovával. V podtrhávání slov a vět za účelem jejich zdůraznění je patrný veliký rozdíl mezi verzí FR a H-1966. FR má méně podtržených slov než H-1966. Text FR kryje téměř všechny strany H-1966, ale téměř celá strana 31, polovina strany 32, celá strana 36 a část strany 37 v H-1966 chybějí. V textech se objevují rozdíly ve slovosledu anebo takové, že stejný obsah je formulován dvěma způsoby (například s. 4 FR, s. 29 H-1966). To dokazuje Komenského neustálé přepracovávání, ale týká se to jen jazykové formy, aniž by to sdělovaný obsah změnilo. Odstavce jsou v H-1966 číslované, zatímco v rukopise FR je číslování méně a jsou pouze větší mezery uprostřed řádky místo odstavce nebo nový odstavec bez čísla. Další rozdíly jsou v pravopisu malých/velkých písmen, například *ad Generis humani* – *ad generis humani* apod. Text H-1966 má více slov zdůrazněných velkými písmeny anebo podtržených, ale méně přeformulovaných či doplněných vět než FR – to ukazuje, že kompozice textu *Europae lumina* byla hotova již krátce po genezi díla. *Europae lumina* končí signaturou "C". Další strana je nepopsaná a další začíná dedikací s otazníkem. Dedikace – výzva je psána "Nejmocnějšímu triu Británii, Švédsku, Polsku" a je umístěna na konci díla v *Pannuthesii*. Pořadí království je v H-1966 jiné – Polsko, Švédsko, Británie.

Je *Finspöngský rukopis* psán Komenského rukou? Po prvních krocích studia rukopisu věřím, že ano! Tento názor stavím na rozboru textu a na výše popisovaném srovnávání. Pokud se zahledíme do rukopisu z ptací perspektivy, dostaví se pochybnosti. FR má písmo jakoby učesané a čistě napsané opisovačem. Musíme si však uvědomit, že jeden člověk může mít sám více odlišných stylů v rukopise podle toho, kdy píše, komu, za jakých okolností, proč atd. Víme, že Komenský psal *De rerum...* ve švédských službách tajně a po nocích (tedy sám – svou rukou), protože Švédové jej platili za učebnice, čekali rychle výsledky a nechtěli, aby se rozptyloval jinými úkoly. Komenský byl však velmi zaujat svým dílem, a tak je pravděpodobné, že chtěl své myšlenky napsat vlastní rukou a poslat svému mecenáši. Ponoříme-li se do studia jednotlivých písmen, začne nám jasněji

vystupovat Komenského charakteristické písmo, například ve FR Komenského speciální *h* (s. 3, humano, hac), dále jeho *l*, *C*, *Q*, *D* nebo jeho vykřičníky, které mnohdy vypadají jako dvojtečky. Pravopis *que* jako *q* + apostrof je pravděpodobně otázka dobového pravopisu.

Je možné, že FR hrál důležitou roli v době Komenského smrti, kdy jeho syn Daniel s A. Hartmannem a K. V. Nigrinem usilovali o vydání rukopisu *De rerum...* FR může být právě ten exemplář, který rodina De Geer zapůjčila a který Justus Docemius vzal do Halle.

Grafologie bohužel není pomocná věda historická; mnozí badatelé ji za vědu nepovažují; ale přesto mě zajímal názor grafologa, kterého jsem sehnala a požádala o rozbor rukopisu ve srovnání s originálními dopisy Komenského. Grafolog provedl důkladný rozbor ze všech stran a potvrdil mou teorii o pravosti rukopisu. *Můj popis a srovnání vyjde ještě spolu s kritickým vydáním textu.*

PANSOPHIAE DIATYPOSIS, ANGELUS PACIS

(Díla Komenského ve Finspungských sbírkách jako anonymní)¹¹

12.

PANSOPHIAE DIATYPOSIS, Ichnographica & Orthographica delineatione Totius futuri Operis amplitudinem, dimensionem, usum, adumbrans. ANNO M.DC.XLIII. [= 1643], s. l.,¹² 12: = Pb, [214 pp = fol. Alr – fol. I11v].

ZÍBRT 20708, SEZNAM 75 – Typis Andreae Hunefeldii, Blekastad, Brambora – Gdaňsk, SOUPIS 0, není v České republice ani ve Slovenské republice. LUNDSTEDT 2780 – s. 126. Ve Finspungské knihovně je Pansophiae diatyposis zařazena pod písmenem P v oddělení Filozofie a estetika.

Toto dílo – vydání z roku 1643 – je zachováno pouze v Gdaňsku. To znamená, že exemplář nalezený zde v Norrköpingu je druhý jediný na celém světě.

13.

ANGELUS PACIS Ad LEGATOS PACIS Anglos / Belgas Bredam Missus. Indeqve ad Omnes Christianos per Europam, Et mox ad omnes Populos per Orbem totum mittendus Ut se sistant, belligerare desistant, Pacisque Principi, Christo, Pacem Gentibus jam loqvuturo, locum faciant. Anno M.DC.DXVII. [!] Menso Majo [LUNDSTEDT uvádí s. l. a s. a., asi chyba tisku M.DC.DXVII = 1667], 4:0, sešit, 32 pp.

¹¹ Tato dvě poslední komeniana ve Finspungských sbírkách jsem také popsala a vydala tiskem (viz literatura v poznámce 9), zde uvádím pokračování seznamu komenian z I. části. Zkratky: *FR* – Finspungský rukopis, *H-1966* – Hallský rukopis – vydání 1966, *Pb* – papírová vazba, *r* – recto – první strana fólie, *v* – verso – druhá strana fólie.

¹² D. Čapková (*Jan Amos Komenský*, Praha 1991) uvádí Gdaňsk.

ZÁVĚREM

De rerum humanarum..., *Pansophiae diatyposis*, *Angelus pacis* jsou tři práce zachované ve Finspingských sbírkách jako anonymní. Mají společný charakter – filozofické a politické myšlenky, výzvy – a také jsou zařazeny v katalogu pod filozofii a politikou. Tato díla zůstávala zachována v knihovně a prošla oběma katalogizacemi, takže jsou opatřena De Geerovým a Ekmanovým razítkem. Jejich zařazení dokazuje, že Švédové skutečně nevěděli, kdo je autorem těchto děl.

Rukopis *De rerum...* je sešit o 22 stranách a obsahuje předmluvu *Europae lumina* – 18 stran a Výzvu třem královstvím (2 strany). Ve vydání z roku 1966 je tato Výzva zařazena až na konci díla v sedmé knize, ale v rukopisu spolu s předmluvou *Europae lumina*. To nasvědčuje skutečnosti, že Komenský považoval předmluvu *Europae lumina* i dedikaci triu království za jeden celek, úvod k dílu *Obecná porada*. Logicky je to možné, protože předmluva se obrací k učencům světa, dedikace k mocným světa a to patří k sobě.

Věřím tomu, že rukopis je psán vlastní rukou Komenského. Věřím tomu na základě *vlastního rozboru textu, písma i logického rozboru okolností při genezi díla*. Je-li tomu tak, pak je tento rukopis jediný známý pravý Komenského rukopis *Europae lumina* na celém světě. Věřím však také tomu, že rukopisů *De rerum...* je na světě víc a čekají na své objevení, protože Komenský chtěl sdělovat své myšlení přátelům a mecenášům a právě *Obecnou poradou* byl zaujat jakožto svým celoživotním dílem.

Pansophiae diatyposis je vzácná tím, že tento exemplář – vydání z roku 1643 – je zachován pouze v Gdaňsku a po svém nalezení je druhý existující na celém světě.

Angelus pacis spolu s *Pansophiae diatyposis* jsou nyní, po svém nalezení, pro Švédy známé jakožto díla J. A. Komenského a rozmnožují tak počet známých komenian zachovaných ve Finspingských sbírkách.¹⁴

¹³ Kopie uvedených tří děl jsem spolu se svými tištěnými výsledky bádání zaslala současnému švédskému králi Carlu XVI. Gustavovi jakožto dík za podporu z královského fondu na historické bádání. Dostala jsem z královské kanceláře děkovný dopis, kde jsou tato Komenského díla označována za vznešený přínos do Bernadottské knihovny (králova soukromá knihovna).

¹⁴ Obsah této přednášky je zkráceným výtahem z tištěných vydání ve Švédsku (viz literatura v poznámce 9).

SHRNUTÍ

Komenského mecenáš Louis De Geer se v roce 1627 usadil ve Švédsku a z jeho soukromé knihovny vyrostla Finspongska zámecká knihovna, jež měla nejprve 8000 knih a v roce 1904 35 000 knih. Dnes jsou Finspongske sbírky uloženy v budově Norrköpingské městské knihovny, která je jejich majitelem.

J. A. Komenský přišel poprvé do Švédska v srpnu 1642, v letech 1642-1648 pracoval pro Švédsko a tři generace De Geerů mu byly mecenáři. Komenský zanechal v Norrköpingu své vzácné stopy v podobě konkrétních děl zachovaných ve Finspongských sbírkách: 11 knih – děl Komenského tištěných za jeho života, 1 rukopis – francouzský překlad Komenského díla (pravděpodobně na žádost L. De Geera), 3 anonymní práce, nalezené a označené za Komenského dílo – rukopis *Europae lumina* a 2 knihy: *Pansophiae diatyposis* (1643) a *Angelus pacis* (1667). Rukopis je vzácný objev, který považují za pravý rukopis J. A. Komenského. *Pansophiae diatyposis* je druhý jediný exemplář tohoto vydání.